

Generelt synes der hos myndighederne at mangle kendskab ikke blot til begrebet forskningsfrihed og dets betydning, men også til universitetsloven. Det gælder selv hos den del af den statslige forvaltning, der har med forskning og tilsyn med universiteter at gøre. Man har i årevis lavet kontrakter med universiteter uden at undersøge, om de lever op til universitetslovens krav. Tilsynsmyndigheden svarer på klager om krænkelse af forskningsfrihed uden at henvise til universitetsloven. En forespørgsel på landets universiteter viser, at man på jurastudierne ikke underviser i universitetsloven overhovedet. Heller ikke på statskundskabsstudier undervises i emnet. Derfor er det måske ikke så overraskende, at uvidenheden dominerer i forvaltningen.

Noget tilsvarende gælder internt på universiteterne. Ganske vist skal institutledere, dekaner og rektorer være anerkendte forskere, men i hvert fald dekaner og rektorer er i stigende grad afsondret fra forskernes daglige praksis og skal ikke stå til regnskab. Ledelsen har i hovedsagen blikket rettet opad og har ofte ansættelseskontrakter, der tilskynder til det. Dermed har de svigtende føling med de begrænsninger og krænkelse, som forskere udsættes for, herunder som følge af deres egne beslutninger. Dertil kommer, at ledelsen i stigende grad er omgivet af en stab af direktører, vice-direktører, chefjurister, konsulenter og andre administratorer, der ikke har forskningserfaring, og som ikke behøver at møde en forsker ret tit, måske aldrig. Det samme gælder i øvrigt de eksterne medlemmer af bestyrelserne.

Mulige forklaringer: tre bud

Ovenstående karakteristik er baseret på observationer, som enkeltvis er grundigt og solidt dokumenteret, men det er ikke en kortlægning. Nogle observationer giver dog bredt dækkende strukturelle beskrivelser, og de afslører store problemer. Andre er udvalgte enkeltobservationer, hvorfor det er usikkert, hvor meget der kan generaliseres. For nogle af disse gælder dog, at de har vist

sig at være systemiske, således mundkurvskontrakterne. Et par af fyringssagerne har klart demonstreret, hvor let det er at fyre, også med tynde begrundelser, der fremtræder som skinbegrundelser. Det betyder, at der kan forekomme mange flere med lige så tynde begrundelser.

Der er afdækket problemer, der er så alvorlige, at de burde give anledning til eftertanke, granskninger og handling. Skal man afslutningsvis fremsætte nogle bud på de dybere forklaringer, som opmærksomheden må rettes mod, må man især pege på tre sæt af faktorer.

Den første er styrelsesordningen og den virksomhedskultur, der eksisterer på universiteterne i dag. Det meget fremtrædende videnskabelige tidsskrift *Nature* skrev på sin lederplads i december 2016:

The trend of turning universities into businesses is limiting research freedoms in traditionally liberal Scandinavian institutes. It is time for scientists to regain lost ground (*Nature*, vol. 540, 15. december 2016: 315).

Anledningen var den fyringssag af den verdenskendte sværvægter i geofysik Hans Thybo, professor ved Københavns Universitet, som jeg omtalte i kapitel 9. Lederen i *Nature* nævner som et andet tilfælde skandalen ved Karolinska Institutet med medicineren Paolo Macchiarini og kæder udviklingen sammen med tendensen i retning af akademisk kapitalisme og indførelse af ledelses- og organisationsmetoder fra forretningslivet på universiteter. *Nature* nævner eksplicit den danske 2003-lov som en af kilderne til miseren. Der er tale om, at ledelsen er optaget af at skaffe indtægter og skabe omsætning, af ranglister og af markedsføring og branding i konkurrence ikke blot med andre universiteter, men også med private konsulentfirmaer.

Dette skyldes selvfølgelig ikke ond vilje eller personlige holdninger hos lederne, men bunder i de vilkår, universiteterne fungerer under. Universiteterne er tvunget til at gøre, hvad der skal

til for at skaffe indtægter under konkurrencevilkår, og fokusering på målepunkter, metrik og overfladiske evalueringer kommer til at dominere ledelsestænkningen. Forskningens langsigtede trivsel og værnet om forskningsfrihed kommer i anden række og bliver i bedste fald et middel til økonomisk forrentning, ikke et mål. Universiteternes bestyrelsesformænd eller rektorer har sjældent slået et slag for forskningsfriheden, når den har været udsat for angreb. De har derimod selv krænket den. Det er uhyre sjældent, man hører en bestyrelsesformand eller en universitetsrektor stå frem og forklare vigtigheden af forskningsfrihed. Det gælder både i den bredere offentlighed og internt på universiteterne. Jeg kan faktisk ikke komme i tanker om, hvornår det er sket.

Dette forstærkes gennem universiteternes stadig stærkere politiske styring og gennem regler om økonomiske incitamenter. Det er et indtryk, at embedsværket somme tider opfatter universiteterne som en del af statsforvaltningen, og opfattelsen er for dele af universitetets ledelse og forvaltning nok i nogen grad gensidig. Det er trods alt ikke mange år siden, universiteterne hvilede på en fundats og blev styret ved Kgl. Anordning. Ved årsfesten på KU føres monarken stadig ind under fanfarer og ledsaget af adjutanter, mens forsamlingen rejser sig op.

Den anden faktor er finansieringsstrukturen. Dens betydning og omfang er vist omtalt så udførligt, at der ikke er behov for mange yderligere kommentarer. En enkelt kan dog gentages: Skadevirkningerne på forskningsfriheden beror i nogen grad på fremvæksten af en parallelorganisation for den eksternt finansierede del af forskningen. Hvis man kunne integrere under en samlet organisation, bl.a. med flere varige ansættelser og især selvfølgelig, hvis hele denne organisation så fik kollegialt selvstyre, ville det gavne forskningsfriheden. Det er en større diskussion, men den store afhængighed af konkurrenceudsatte og områdeafgrænsede midler er en af hovedårsagerne til problemer med forskningsfrihed.

Den tredje faktor er en manglende bevidsthed om betydningen af forskningsfrihed. Selvom jeg fra mine 50 år på universiteter godt vidste, at det ikke stod for godt til, er jeg alligevel blevet over-

rasket. Først og fremmest over uvidenheden og ligegyldigheden blandt embedsmænd og politikere, men faktisk også blandt ledere og sågar en del kolleger på universiteterne. For sidstnævnte kategori navnlig med hensyn til viden om begrundelser. Mange er tilbøjelige til at se forskningsfrihed som primært et privilegium for en særlig gruppe af offentligt ansatte, så forskere kan lave, hvad de selv har lyst til uden hensyn til, hvad samfundet har brug for. Det er et privilegium, men det har sine gode grunde, og det medfører pligter. Og det er en del af den kulturelle infrastruktur i moderne demokratiske samfund.

Denne grundlæggende viden og bevidsthed savnes, og at det ikke blot er et abstrakt etisk problem, illustreres jo tydeligt ved, at universiteternes tilsynsmyndighed glemmer at tænke på universitetsloven, når den behandler klagesager om krænkelse af forskningsfrihed. Et første skridt til forbedring kunne være, at djøf'ere og andre i forvaltningens organer blev undervist i universitetsloven, og navnlig paragraffen om forskningsfrihed. Det kunne være et krav for at blive ansat i funktioner med forskningsadministration. Man kunne indføre obligatoriske kurser for eksterne medlemmer af universitetsbestyrelser og for alle ledere og administratorer.

Forskningsfrihed er i dag en næsten usynlig værdi med meget perifer placering og indflydelse i de dominerende styringsregimer. Den burde have en central plads og være organisk forbundet med grundværdier som ytringsfrihed, oplyst demokrati, antifundamentalisme og kulturel pluralisme.

Anbefalinger

Alt er dog ikke nedslående. Mange forhold er forbedret gennem tiden, fx i forhold til enevældens tid, for slet ikke at tale om tiden før reformationen. Men det er forståeligt, hvis læseren som afslutning forventer gode og optimistiske anbefalinger til at afhjælpe problemerne. Ud fra den diagnose og de forklaringsfaktorer, jeg lige har